

SUN'IY INTELLEKTNING BIZNES BOSHQARUVI VA TA'LIM JARAYONLARIGA TA'SIRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20078418>

Sodiqov Farruxbek Otabek o'g'li

University of Europe for Applied Sciences

Business and Management Studies yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining biznes boshqaruvi va ta'lim jarayonlariga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda sun'iy intellektning korxonalarda qaror qabul qilish, ma'lumotlarni tahlil qilish, mijozlar bilan ishlash, strategik rejalashtirish va inson resurslarini boshqarish jarayonlaridagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, virtual yordamchilar, mustaqil o'rganish va akademik halollik masalalari ko'rib chiqiladi. UNESCO generativ sun'iy intellektni ta'limda inson markazidagi yondashuv asosida qo'llash zarurligini ta'kidlaydi, World Economic Forum esa 2025-yilgi hisobotida AI va raqamli texnologiyalar mehnat bozori hamda kelajak ko'nikmalariga kuchli ta'sir ko'rsatayotganini qayd etadi. Maqolada sun'iy intellektdan foydalanishda texnologik savodxonlik, etik me'yorlar, ma'lumotlar xavfsizligi va tanqidiy fikrlash muhim omillar sifatida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, biznes boshqaruvi, ta'lim jarayoni, raqamli iqtisodiyot, innovatsiya, moliyaviy tahlil, strategik boshqaruv, akademik halollik, raqamli ko'nikmalar.

KIRISH

So'nggi yillarda sun'iy intellekt jahon iqtisodiyoti, biznes boshqaruvi va ta'lim tizimida eng tez rivojlanayotgan texnologik yo'nalishlardan biriga aylandi. Avvallari sun'iy intellekt asosan texnik soha yoki ilmiy tadqiqotlar bilan bog'liq tushuncha sifatida qaralgan bo'lsa, bugungi kunda u moliya, marketing, bank ishi, savdo, xizmat ko'rsatish, oliy ta'lim va davlat boshqaruvi kabi ko'plab sohalarga faol kirib bormoqda.

Sun'iy intellektning asosiy kuchi katta hajmdagi ma'lumotlarni qisqa vaqt

ichida tahlil qilish, takrorlanuvchi vazifalarni avtomatlashtirish, prognoz qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlash imkoniyatidadir. Bu imkoniyatlar biznes subyektlariga xarajatlarni kamaytirish, mijozlar ehtiyojini chuqurroq tushunish, bozor tendensiyalarini aniqlash va strategik qarorlarni aniqroq qabul qilish imkonini bermoqda.

Ta'lim sohasida esa sun'iy intellekt o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirish, bilimlarni mustahkamlash, mustaqil o'rganishga ko'maklashish va o'qituvchi

hamda talaba o‘rtasidagi interaktivlikni oshirishda muhim vositaga aylanmoqda. Jahon banki va xalqaro tashkilotlar AI texnologiyalari oliy ta‘limda virtual tutorlar, avtomatlashtirilgan baholash, ta‘lim jarayonini moslashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirish imkonini berishini qayd etadi. Shu bilan birga, UNESCO ta‘limda generativ AI‘dan foydalanishda inson huquqlari, shaffoflik, etik me‘yorlar va pedagogik maqsadlar ustuvor bo‘lishi kerakligini alohida ta‘kidlaydi.

Shu bois sun‘iy intellektni faqat texnologik yangilik sifatida emas, balki biznes boshqaruvi va ta‘lim tizimining kelajakdagi sifatini belgilaydigan strategik omil sifatida o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada tizimli tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va institutsional yondashuv usullaridan foydalanildi. Sun‘iy intellektning biznes boshqaruvi va ta‘lim jarayonlariga ta‘siri ikki asosiy yo‘nalishda tahlil qilindi: birinchisi — biznes va iqtisodiy boshqaruvdagi qo‘llanilishi, ikkinchisi — oliy ta‘lim va yoshlar ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni.

Tadqiqot davomida UNESCO, World Economic Forum, OECD kabi xalqaro tashkilotlarning sun‘iy intellekt, ta‘lim, mehnat bozori va raqamli ko‘nikmalar bo‘yicha yondashuvlari o‘rganildi. Xususan, UNESCOning generativ AI bo‘yicha ta‘lim va tadqiqotga oid tavsiyalari, World Economic Forumning “Future of Jobs

Report 2025” hisobotidagi kelajak ko‘nikmalari va mehnat bozori tahlillari, OECDning AI va unumdorlik bo‘yicha tadqiqotlari asos sifatida olindi.

Maqola doirasida sun‘iy intellektning imkoniyatlari bilan bir qatorda ehtimoliy xavflari, jumladan akademik halollik, ma‘lumotlar xavfsizligi, tanqidiy fikrlashning susayishi va texnologiyaga haddan tashqari qaramlik masalalari ham tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar

Sun‘iy intellektning biznes boshqaruvi va ta‘lim jarayonlariga ta‘siri ko‘p qirrali bo‘lib, u nafaqat texnologik, balki iqtisodiy, ijtimoiy va boshqaruv jihatlarini ham o‘z ichiga oladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellektdan samarali foydalanish uchun tashkilotlar va ta‘lim muassasalari nafaqat texnik vositalarga, balki inson kapitali, raqamli savodxonlik, etik madaniyat va boshqaruv tizimiga ham e‘tibor qaratishi lozim.

1. Sun‘iy intellektning biznes boshqaruvidagi o‘rni

Biznes boshqaruvida sun‘iy intellekt, avvalo, ma‘lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish imkonini kengaytiradi. An‘anaviy boshqaruvda rahbarlar ko‘pincha tajriba, bozor kuzatuv va cheklangan hisobotlarga tayanadi. Sun‘iy intellekt esa katta hajmdagi ma‘lumotlarni tahlil qilib, bozor tendensiyalari, mijozlar xatti-harakati, narx dinamikasi va risklarni aniqroq baholash imkonini beradi.

Masalan, savdo va xizmat ko'rsatish sohasida AI mijozlar talabini oldindan prognoz qilish, mahsulot yoki xizmatlarni shaxsiylashtirish, marketing strategiyasini moslashtirish va mijozlar bilan tezkor muloqot qilishda qo'llaniladi. Chatbotlar, avtomatlashtirilgan javob tizimlari va tavsiya algoritmlari korxonalariga vaqt va xarajatlarni tejash, mijozlar qoniqishini oshirish va xizmat sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Moliya va bank sohasida esa sun'iy intellekt kredit risklarini baholash, firibgarlik holatlarini aniqlash, investitsiya portfellarini tahlil qilish va moliyaviy prognozlar ishlab chiqishda qo'llanilmoqda. Bu jarayonlar biznes boshqaruvini tezkor, aniq va moslashuvchan qiladi. OECD tadqiqotlarida AI iqtisodiy unumdorlik va innovatsiyalarni oshirish salohiyatiga ega texnologiya sifatida ko'riladi, biroq uning samarasi mamlakatlar va korxonalar o'rtasida turlicha bo'lishi mumkinligi ham ta'kidlanadi.

2. Sun'iy intellekt va strategik boshqaruv

Strategik boshqaruvda sun'iy intellektning ahamiyati yanada yuqori. Kompaniyalar bozor o'zgarishlarini oldindan ko'rish, raqobatchilar harakatini tahlil qilish va resurslarni samarali taqsimlash uchun AI vositalaridan foydalanishi mumkin. Bunday yondashuv biznesni faqat joriy muammolarni hal qilish darajasida emas, balki kelajakdagi xavf va imkoniyatlarni oldindan baholash darajasiga olib chiqadi.

Sun'iy intellekt yordamida korxonalar mijozlar segmentatsiyasini aniqroq amalga oshiradi, samarali narx siyosatini ishlab chiqadi, yetkazib berish zanjiridagi uzilishlarni oldindan aniqlaydi va inson resurslarini boshqarishda samaradorlikka erishadi. Bu esa biznesni global raqobat sharoitida yanada barqaror va tezkor qiladi.

Biroq strategik boshqaruvda sun'iy intellekt inson qarorini to'liq almashtirmasligi kerak. Chunki biznesda qaror qabul qilish faqat raqamlar va algoritmlar bilan cheklanmaydi. Unda insoniy tajriba, etik mezonlar, bozor madaniyati va ijtimoiy mas'uliyat ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli sun'iy intellekt rahbar o'rnini bosuvchi vosita emas, balki rahbarning tahlilii imkoniyatlarini kuchaytiruvchi yordamchi mexanizm sifatida qaralishi lozim.

3. Ta'lim jarayonida sun'iy intellektning imkoniyatlari

Ta'lim sohasida sun'iy intellekt o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirish imkonini beradi. Har bir talabanning bilim darajasi, o'rganish tezligi, qiziqishi va zaif tomonlari turlicha bo'ladi. AI asosidagi ta'lim platformalari esa talabanning ehtiyojiga mos tavsiyalar, mashqlar va tushuntirishlar berishi mumkin.

Virtual tutorlar, avtomatik baholash tizimlari, matn tahlili vositalari, tarjima dasturlari va interaktiv o'quv platformalari ta'lim jarayonini yanada qulay va samarali qiladi. Masalan, chet tilini o'rganayotgan talaba AI yordamida

talaffuzini tekshirishi, yozma ishlarini tahlil qilishi yoki murakkab mavzuni sodda izohda tushunishi mumkin. Bu ayniqsa mustaqil ta'lim oladigan yoshlar uchun katta imkoniyat yaratadi.

Shu bilan birga, sun'iy intellekt o'qituvchilar uchun ham foydali vosita bo'lishi mumkin. U o'quv materiallarini tayyorlash, testlarni avtomatlashtirish, talabalarning umumiy natijalarini tahlil qilish va ta'lim jarayonidagi zaif nuqtalarni aniqlashda yordam beradi. Natijada o'qituvchi ko'proq ijodiy, individual va metodik ishga e'tibor qaratishi mumkin.

4. Akademik halollik va etik masalalar

Sun'iy intellektning ta'limdagi eng muhim muammolaridan biri akademik halollik masalasidir. AI vositalari matn yozish, tarjima qilish, savollarga javob berish va murakkab tushunchalarni izohlash imkonini beradi. Agar talaba bu vositalardan o'rganish uchun foydalansa, bu ijobiy natija beradi. Ammo AI tayyor javobni o'z mehnati sifatida topshirish uchun ishlatilsa, bu akademik halollik tamoyillariga zid bo'ladi.

Shuning uchun ta'lim muassasalarida AI'dan foydalanish bo'yicha aniq qoidalar ishlab chiqilishi zarur. Talaba AI'dan qanday holatda foydalanishi mumkin, qachon uni ko'rsatishi kerak, qaysi hollarda bu plagiat yoki akademik qoidabuzarlik hisoblanadi — bular aniq belgilanishi lozim.

UNESCO generativ AI'ni ta'limda inson markazidagi yondashuv asosida qo'llash, o'qituvchi va talaba manfaatlarini himoya qilish, ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Demak, sun'iy intellekt ta'limda foydali bo'lishi uchun uni boshqarish madaniyati ham shakllanishi kerak.

5. Sun'iy intellekt va kelajak ko'nikmalari

Sun'iy intellekt mehnat bozori talablarini ham o'zgartirmoqda. World Economic Forumning 2025-yilgi "Future of Jobs Report" hisobotida AI, katta ma'lumotlar, raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirish kelajakdagi ish o'rinlari va ko'nikmalar tarkibiga kuchli ta'sir ko'rsatayotgani qayd etiladi. Hisobot 2025–2030 yillarda mehnat bozorida texnologik o'zgarishlar sabab ko'nikmalarni yangilash zarurati ortishini ko'rsatadi.

Bu holat yoshlar uchun juda muhim xulosa beradi: kelajakda muvaffaqiyatli bo'lish uchun faqat diplom yetarli emas. Talaba raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, muloqot, moslashuvchanlik va texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Ayniqsa biznes, moliya va boshqaruv yo'nalishidagi yoshlar AI vositalarini tushunishi va ulardan oqilona foydalana olishi zarur.

Sun'iy intellektning biznes va ta'lim jarayonlariga ta'sirini taqqoslash

Yo'nalis h	Sun'iy intellekt qo'llanilishi	Ijobiy ta'siri	Ehtimoliy xavf	O'zbekiston uchun xulosa
Biznes boshqaru vi	Ma'lumotlar tahlili, strategik rejalashtirish, mijozlar bilan ishlash	Qarorlar aniqligi va tezkorligi oshadi	Algoritmarga haddan tashqari tayanish	Rahbarlar va menejerlar uchun AI savodxonligi hamda tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirish zarur
Moliya va bank	Kredit risklarini baholash, firibgarlikni aniqlash, investitsiya tahlili	Moliyaviy xizmatlar tezkor, aniq va samarali bo'ladi	Ma'lumotlar maxfiyligi va algoritmik xatolar xavfi	Bank va moliya sohasida etik AI qo'llash mezonlari hamda ma'lumotlar xavfsizligi talablarini kuchaytirish lozim
Ta'lim jarayoni	Virtual tutorlar, avtomatik baholash, individual o'quv yo'li, matn tahlili	Ta'lim jarayoni shaxsga moslashadi va mustaqil o'rganish imkoniyatlari kengayadi	Akademik halollik muammosi va tayyor javobga qaramlik	Universitetlarda AI'dan foydalanish bo'yicha aniq qoidalar va akademik halollik mezonlari ishlab chiqilishi kerak
Yoshlar ko'nikmalari	Raqamli savodxonlik, tahliliy fikrlash, mustaqil o'rganish, ma'lumot bilan ishlash	Yoshlarning mehnat bozoriga tayyorgarligi va raqobatbardoshligi oshadi	Texnologiyaga ortiqcha qaramlik va tanqidiy fikrlashning susayishi	AI'ni tayyor javob manbai emas, balki yordamchi vosita sifatida ishlatish madaniyatini shakllantirish lozim
Davlat va ta'lim siyosati	Monitoring, ma'lumotlar tahlili, resurslarni taqsimlash, boshqaruv samaradorligini oshirish	Qaror qabul qilish jarayonida aniqlik va samaradorlik ortadi	Shaffoflik, nazorat va inson omilining kamayishi bilan bog'liq xavflar	AI siyosati inson manfaatlari, shaffoflik, etik mezonlar va ma'lumotlar xavfsizligiga asoslanishi kerak

O'zbekiston uchun takliflar

Birinchidan, oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt savodxonligi bo'yicha qisqa kurslar yoki majburiy seminarlar tashkil etish zarur. Bunday kurslar faqat IT talabalari uchun emas, balki biznes, moliya, iqtisodiyot, ta'lim va boshqaruv yo'nalishidagi talabalar uchun ham foydali bo'ladi.

Ikkinchidan, universitetlarda AI'dan foydalanish bo'yicha akademik halollik qoidalari ishlab chiqilishi kerak. Talabalar qaysi holatda AI'dan foydalanishi mumkinligi, qachon manba sifatida ko'rsatishi lozimligi va qaysi holatda bu akademik qoidabuzarlik hisoblanishi aniq tushuntirilishi zarur.

Uchinchidan, biznes va moliya yo'nalishidagi talabalarga sun'iy intellekt vositalaridan ma'lumot tahlili, loyiha boshqaruvi, moliyaviy prognozlash va strategik qaror qabul qilishda foydalanish o'rgatilishi lozim. Bu kelajakda ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi.

To'rtinchidan, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun AI'dan foydalanish bo'yicha amaliy treninglar tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunda mijozlar bilan ishlash, marketing, savdo tahlili, xarajatlarni optimallashtirish va raqamli xizmat ko'rsatish yo'nalishlari ustuvor bo'lishi kerak.

Beshinchidan, AI texnologiyalaridan foydalanishda ma'lumotlar xavfsizligi va etik

masalalarga alohida e'tibor qaratish lozim. Chunki sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida shaxsiy ma'lumotlar, biznes sirlar va akademik ma'lumotlarning himoyasi muhim ahamiyatga ega.

Oltinchidan, hududlardagi yoshlar uchun AI savodxonligi bo'yicha onlayn platformalar va bepul o'quv resurslarini rivojlantirish zarur. Bu raqamli tengsizlikni kamaytirish va barcha yoshlar uchun zamonaviy bilimlarga teng kirish imkonini yaratadi.

Xulosa

Sun'iy intellekt biznes boshqaruvi va ta'lim jarayonlariga chuqur ta'sir ko'rsatayotgan zamonaviy texnologiyadir. U biznesda ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish, xarajatlarni kamaytirish, mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash va strategik rejalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ta'limda esa shaxsga yo'naltirilgan o'qitish, mustaqil o'rganish, virtual yordamchi tizimlar va o'quv natijalarini tahlil qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Biroq sun'iy intellektdan foydalanishda faqat imkoniyatlar emas, balki mas'uliyat ham muhimdir. Akademik halollik, ma'lumotlar xavfsizligi, etik me'yorlar, tanqidiy fikrlash va inson omilini saqlab qolish AI davrida alohida ahamiyat kasb etadi. Sun'iy intellekt inson tafakkurini almashtiruvchi emas, balki uni

kuchaytiruvchi vosita sifatida qo'llangandagina haqiqiy samaradorlik beradi.

O'zbekiston uchun sun'iy intellektni biznes va ta'lim sohalariga oqilona joriy etish katta imkoniyat yaratadi. Buning uchun AI savodxonligini oshirish, universitetlarda aniq foydalanish qoidalarini ishlab chiqish, biznes

subyektlari uchun amaliy treninglar tashkil etish va yoshlarni kelajak ko'nikmalariga tayyorlash zarur. Shundagina sun'iy intellekt ta'lim sifatini oshirish, biznes samaradorligini kuchaytirish va yoshlarning global raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023.
2. World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2025*. Geneva: World Economic Forum, 2025.
3. OECD. *The Impact of Artificial Intelligence on Productivity, Distribution and Growth*. OECD Publishing, 2024.
4. OECD. *AI and the Global Productivity Divide*. OECD Publishing, 2025.
5. World Economic Forum. *New Economy Skills: Unlocking the Human Advantage*. Geneva: World Economic Forum, 2025.
6. UNESCO. *AI and Education: Guidance for Policy-makers*. Paris: UNESCO.